

Notes descriptives de la Casa Cendra d'Anglès. D'un ús residencial a un ús públic

PERE FIGUEREDA I CAIROL
Advocat i membre del Grup d'Estudis de la Vall d'Anglès

Quaderns de la Selva, 24 (2012)
147-159

Els Cendra han estat una família d'importants propietaris rurals originaris d'Estanyol, amb extenses possessions territorials a la comarca. De la casa pairal d'Estanyol se'n tenen notícies des de 1215, any de la seva construcció, si bé després dels intensos terratrèmols de 1428 només en quedaren les quatre parets i això obligà els Cendra, com molta altra gent de la zona, a haver de refer la casa de dalt a baix; la darrera de les grans reformes fou de 1601, data que trobem inscrita a la llinda de la porta principal. La família Cendra s'acaba instal·lant a Anglès en el decurs del s. XVIII.

Assentada a Anglès, la família Cendra arriba al seu esplendor màxim en la figura de Tomàs de Cendra i Terrades (Anglès, 1864), que esdevé un dels hisendats més importants de la comarca, sobretot amb la unió de dues grans fortunes pel seu casament amb la pubilla Dolors Homs i Burés, filla de Frederic Homs Cabanes i Carme Burés Arderiu. Cal tenir present, a més, que Tomàs de Cendra l'any 1903 era l'administrador del complex tèxtil dels Burés, Homs i Salvador, a banda que per delegació del bisbe de Girona Tomàs Sivilla havia estat designat també uns anys abans, el 20 de juny de 1896, administrador de les Mines d'Anglès, conegudes com "Les Mines del Sant Pare". Una mostra d'aquest poder econòmic la trobem en el bastiment d'un dels immobles més destacats que ha tingut mai la vila d'Anglès, la Casa Cendra". El relleu social de Tomàs de Cendra el portà a ser jutge municipal (1891-1895) i regidor (1930-1931).

La relació de Tomàs de Cendra amb Rafael Masó s'havia iniciat anys enrere. Abans de rebre l'encàrrec de reformar la Casa Cendra del carrer d'Avall, Masó ja havia treballat amb els Cendra en la rehabilitació d'un mas que aquests tenien a Sant Hilari Sacalm, el Soler de Mansolí, les primeres notícies del qual es remunten al principi del s. XIII. Aquests fets tingueren lloc entre l'estiu de l'any 1906 i el 1907, quan se li encarregaren els mobles del menjador d'inspiració gaudiniana. Dos anys més tard, el 1909, Masó emprengué la reforma definitiva del mas, la qual no va estar exempta de polèmica en el seu moment, com ho demostren les invectives de l'historiador Carreras Candi, que estiuejava a Sant Hilari Sacalm. A la premsa de l'època aquest titllà la intervenció de forassenyada i de desfigurar l'edifici originari.

La Casa Cendra

Urbanísticament la intervenció de Masó a l'antic ca l'Espinàs té la seva importància pel fet de produir-se en ple barri antic; suposa una actuació arquitectònica i també urbanística, atès que ordena l'edificació i el seu entorn, i alhora construeix una zona de transició entre el barri antic i la zona fora muralles. Uneix, doncs, el barri de Dalt, clos dintre muralles, amb la zona de nou creixement nascuda a recés de la carretera de Girona, i crea un nou accés al barri antic que fins aleshores tenia el seu accés principal pel carrer de l'Empedrat.

Tomàs de Cendra, amb la seva esposa Dolors Homs i les tres filles del matrimoni:
Pilar, Lluïsa i Carme.

Fotografia: Arxiu Històric Municipal d'Anglès

Es tracta d'un dels grans encàrrecs que tindrà Masó i consisteix en la reforma i ampliació de ca l'Espinàs, un antic casal medieval del casc antic d'Anglès. La intervenció de l'arquitecte permet superar de forma molt elegant el gran desnivell existent entre els carrers d'Avall, per on té l'entrada principal la casa, i el carrer de Girona, per on tenen l'entrada els jardins que envolten i ofereixen un aspecte imponent a l'edificació, ja que estem davant una de les seves primerenques grans obres neomedievales.

La reforma encarregada a Rafael Masó pel patrici Tomàs de Cendra té lloc des de primers de l'any 1913, amb una durada de 4 anys, ja que no es clourà fins al 1916, data que es pot observar a la peça ceràmica de darrera de la magnífica llar de foc que presideix el menjador.

A la Casa Cendra, Masó no pateix les penúries econòmiques que havia trobat en altres construccions com la Casa Batlle (1909-1910) i que reflectiria en les cartes adreçades a la seva estimada que pocs anys més tard esdevindrà la seva muller, Esperança Bru. A la Casa Cendra el potencial econòmic de Tomàs de Cendra es fa sentir i es tradueix en una riquesa que ja s'havia donat a l'anterior obra per Tomàs de Cendra, al Soler de Mansolí (1909-1910) i que ara es reproduïx novament amb la utilització profusa de ceràmica, pedra de Girona i la forja.

Si bé la intervenció en el jardí té una durada inferior i podem datar-la de l'any 1914, tal com es pot observar en un dels esgraons que supera el fort desnivell entre l'estany de davant l'entrada de l'actual Sala Fontbernad i l'escalinata que ens porta a la font que segueix per un camí de xiprers fins a l'entrada de vianants del carrer de Girona.

Val a dir que els esgrafiats de la façana i l'actuació en general d'aquesta part de l'edificació daten de l'any 1930 i que, si bé no se'n pot atribuir l'autoria a Rafael Masó, sí que s'observa en aquesta actuació l'estil masonià en la simbologia utilitzada per l'arquitecte en altres edificis com el de la Caixa de Pensions, del carrer de Santa Clara de la ciutat de Girona.

Les diferents dependències

Cancell i distribuïdor. L'entrada principal de la casa és pel carrer d'Avall, on té la façana amb uns bells esgrafiats i on dona la gran sala del principal. Les talles de fusta de les portes del cancell al distribuïdor de la planta baixa i la del distribuïdor que dona accés al menjador són obra de l'escultor gironí Fidel Aguilar, mort prematurament i que col·laborà estretament amb l'arquitecte. Així mateix, pel que fa a la fusteria originària de la casa, aquesta fou elaborada per la Fusteria Danés, de llarga tradició a la vila i no és desencertat de creure que, com a tractants de fusta que també eren els Cendra, la fusta en brut sortís de la seva serradora.

Llar de foc envoltada de l'escon.

Fotografia: Emili Rams

Menjador. Constitueix la peça més destacada de la casa. La presideix una magnífica llar de foc enrajolada amb la rajola del lliri i un magnífic arrambador ceràmic on l'arquitecte combina la rajola coixí amb un fris ceràmic i la rajola del rosari.

Els cassetons de damunt la imponent llar de foc, elaborats en guix, simulen la fusta i esdevenen el sòl d'una petita estança degudament condicionada amb accés per l'interior d'un armari del primer pis que reflecteix la necessitat de protegir-se en una època convulsa davant de qualsevol eventualitat (cal tenir present que els Cendra son una família de tradició carlina). L'element protector i alhora defensiu és general en tota l'edificació, que esdevé una petita fortalesa capaç de resistir i fer front a qualsevol eventualitat.

Un gran finestral dóna accés a la terrassa, que finalitza en una glorieta des d'on es poden contemplar els jardins i que en les seves quatre crugies utilitza teula ceràmica vidriada verda, mentre que la resta del teulat és cobert amb teula ceràmica natural. A diferència d'edificacions locals de caire modernista bastides per altres arquitectes, com havia estat Vil·la Eulàlia, a Can Cendra la utilització de la ceràmica vidriada en la coberta és molt més moderada i es manifesta sobretot en la part interior: exteriorment l'obra és més discreta que no d'altres que Masó realitzava gairebé de forma simultània, com ara la Farinera Teixidor (1910-1911; 1915-1916 i 1923-1924).

Vitralls del menjador. El peix, la gallina, la copa i la fruitera.

Fotografia: Emili Rams

El menjador de la casa Cendra disposa d'uns vitralls excel·lents. Es tracta d'unes peces dissenyades per l'arquitecte, com les que havia utilitzat feia poc temps en la rehabilitació de la que havia d'haver estat la seva pròpia llar, a la galeria de la tercera planta de la Casa Masó del carrer de les Ballesteries de la ciutat de Girona (1912), fet que demostra que devia quedar molt satisfet del seu disseny i del resultat final de la peça una vegada acabada i instal·lada, i això féu que vagi incorporar-la a un encàrrec com el de la Casa Cendra. És l'únic disseny de vitralls, de format més elaborat, que es repeteix en dues de les seves obres.

La creació d'aquests vitralls anà a càrrec del vitraller Antoni Rigalt Granell (*Rigalt, Granell y Cia.*) de Barcelona, que també havia treballat amb obres tan importants com la Casa Lleó Morera, de 1902, obra de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, el qual, com Masó a Can Cendra, treballà també l'any 1914 en les vidrieres de la Casa Masramón d'Olot. La relació amb aquesta casa comercial arribà a ser molt estreta i Masó n'arriba a ser el representant a Girona.

Els vitralls els trobem tant a la planta baixa com al pis de la casa, si bé no amb tanta profusió com els trobem en l'obra encarregada pel mateix Cendra pocs anys abans a Sant Hilari Sacalm (mas el Soler).

Podríem parlar d'una divisió en dues zones, que coincideixen amb aquestes plantes. D'una banda, trobem el menjador, amb la gallina, el peix, la fruitera i la copa, i de l'altra, les llindes del passadís del primer pis i a la finestra que dona llum a la sala noble d'aquest pis i que prové de la lluernà. Una tercera peça situada als banys d'aquesta planta ens ofereix senzilles figures geomètriques.

Cuina. A la cuina es conserva la magnífica llar de foc amb pedra de Girona, on novament queda palesa la propietat de la finca, ja que s'hi reproduïxen les inicials de Tomàs de Cendra. Damunt, la xemeneia es veu encerclada per unes mitges escates decorades.

Masó té tendència a reutilitzar les peces, ja sigui amb el reaprofitament de pedres d'edificacions anteriors o bé amb l'ús d'altres materials inicialment pensats amb una altra finalitat que són reutilitzats com a elements decoratius. En aquest cas es tracta de les escates del barret de les xemeneies que degudament escapçades esdevenen un element decoratiu més de la llar de foc.

Escala principal. L'escalinata d'accés al primer pis amb les lloses punxonades d'una sola peça, fetes amb pedra de Girona, contribueix a la monumentalitat de la casa, juntament amb l'extraordinària lluernà, que realça encara més la seva majestuositat i li dona un aspecte de palau gòtic, alhora que és tractat en un entorn on l'arquitecte pretén recrear un pati exterior en comptar amb la gran lluernà que desplaça l'escala a un lateral per donar major presència a l'entrada principal de la casa. La barana feta tota de pedra de Girona, a l'estil dels grans palaus medievals, està ribetejada amb un passamà de ceràmica.

La lluernà. Es tracta d'una peça de grans dimensions que permet il·luminar la gran escala de pedra que arrenca de la planta baixa fins a la planta primera, per després reduir les dimensions des d'aquesta planta noble a la segona planta en una factura de fàbrica més senzilla, al substituir les grans lloses de pedra de Girona

Distribuïdor planta baixa i accés a planta noble.

Fotografia: Emili Rams.

per un modest tractament ceràmic i amb un digne passamà que combina el ferro i la fusta, si bé, no té la solemnitat del muret de pedra i ceràmica que actua de passamà de la planta baixa a la planta noble, que reforça la potència de l'edifici. Les llates utilitzades són un element que l'arquitecte extreu dels ràfecs de les cases veïnes de traça medieval, majoritàriament gòtiques.

De les fotografies del principi de segle XX, d'abans de la intervenció es dedueix que les profundes reformes fetes per l'arquitecte a tot l'interior fins i tot varen provocar el desplaçament de l'escala i consegüentment de la lluern que hauria d'il·luminar interiorment l'edifici, i el resultat és una lluern de dimensions més grans que no l'anterior.

Sala noble de la planta primera. De la planta primera se'n podria destacar la gran sala decorada amb uns magnífics esgrafiats amb motius florals que amb la restauració de l'artesà local Narcís Soler i Pujol recuperaren els vius colors originals. L'edificació segueix la distribució de la masia clàssica de tres cossos i aquesta espaiosa peça esdevé la sala central del pis que dona accés a les habitacions laterals. Aquesta sala segueix l'esperit de les grans edificacions senyorials de comptar amb una estança per rebre, tal com corresponia a una família com els Cendra que amb la venda del patrimoni industrial potenciaren la seva vessant de grans propietaris rurals.

La gran lluerna.

Fotografia: Emili Rams

Planta segona. L'accés a la planta segona es fa a través del tram d'escala que arranca del primer pis i que s'estreny visiblement, sens dubte pel fet que la segona planta estava destinada al servei; es tracta d'un espai més rústec també en l'accés, ja que els graons ja no són de lloses de pedra de Girona, sinó d'una construcció més rústega amb ceràmica i fusta.

Els paviments de les estances d'aquesta planta no són tan treballats i els sostres presenten una estructura de cairats de fusta originàriament descoberts, a diferència de la planta noble en la qual els sostres de volta catalana han estat treballats amb bells esgrafiats de guix.

En l'arrencada de l'escala que ha de conduir a aquesta planta l'arquitecte aprofita per fer-hi una finestra interior que permet de la lluerna donar llum a la sala noble d'aquesta planta i on podem veure un fi treball en guix d'una peça que podria atribuir-se al pintor, escultor i pedagog Jaume Busquets i Mollera, situat en l'entorn de Masó i que treballà en algunes de les obres més destacades de l'arquitecte.

Les xemeneies. Presenten un aspecte de guerrer fins i tot fantasmagòric, atès que mostren una imatge amb ulls, nas i boca, coronades per escates. Les originàries són de la factura de *La Coromina*, de la Bisbal d'Empordà, mentre que les peces trencades provenen de Can Marcó de Quart.

La Sala Gran.

Fotografia: Emili Rams

Can Cendra passa a titularitat municipal

La finca propietat de Tomàs de Cendra passa a la seva filla Lluïsa de Cendra i Homs, casada amb Tomàs Feliu, important propietari d'Estanyol, fins que el 16 de maig de 1959 en fa donació al seu fill gran Manel Feliu de Cendra, casat amb Ana Maria Lajustícia Vergasa, que malgrat ser l'hereu bastirà un nou habitatge a l'altra costat de la Carretera de Girona, just als peus del bosc d'en Cendra, on hi havia la serradora familiar. Manel Feliu de Cendra aportarà la finca a la societat mercantil *Regadio y Cultivos, SA* el 13 de maig de 1986.

Així mateix, el Ple de l'Ajuntament d'Anglès en la sessió del 27 de maig de 1986 acordà adquirir la Casa Cendra per import de 44.373.425 pessetes (avui 266.689,65 €) a l'esmentada societat, successora registral de Manuel Feliu de Cendra i els fills d'aquest (Manuel Feliu Lajustícia, Marta, Ma. Begoña i Concepción Feliu Lajustícia).

Passen els anys i la casa veu passar-hi provisionalment el dispensari mèdic, fins que s'acaba construint als propis jardins noucentistes de la casa l'actual Centre d'Assistència Primària "Ramon Vinyes", en la seva part més baixa, al costat de la riera del Rissec, amb accés del carrer de Girona.

Després de quedar tancada durant un cert temps, l'edifici en pateix les conseqüències i entra en un procés de degradació que no s'atura amb la instal·lació

provisional de diferents associacions a la casa. La provisionalitat perdurà fins l'any 2009. Mentre, el segon pis de la casa es degradà encara més fins a l'esfondrament d'una part del teulat, cosa que obligà a actuar-hi d'urgència a la fi de 2008 per tal d'assegurar el futur de l'edifici davant l'entrada d'aigua que començava a afectar-lo de forma inexorable.

Pel que fa als jardins de Can Cendra, cal dir que possiblement es tracta d'un dels pocs edificis masonians que conserva en tota l'estructura el disseny noucentista d'aquests, ja que les intervencions que hi ha hagut durant el centenar d'anys de la seva existència, han estat mínimes. L'any 2009 s'executà el projecte d'il·luminació dels jardins amb una intervenció mínima que continuava amb l'esperit d'obrir-los més al públic per tal que fossin percebuts pels anglesencs i els visitants com un lloc d'esbarjo i de repòs.

Comprenen una superfície de 10.834 m² i se situen entre els carrers Girona (prolongació pel darrera de les cases de la pujada de Can Centena) i el carrer d'Avall, fins a Can Coc.

La zona enjardinada de la casa suposà l'ordenació i alhora ocupació de tota la part de darrera de les cases de la zona de Ponent del carrer d'Avall, i permeté d'accedir a la casa a través dels jardins, fet que dona un caràcter molt més sumptuós i senyoriol a l'edificació remodelada per Masó. Amb aquesta actuació, l'entrada noble del carrer d'Avall es veu eclipsada per l'entrada pels jardins de l'antiga carretera de Girona (avui carrer de Girona) que esdevé un nou focus d'atenció. Si bé l'aspecte exterior de l'entrada pel carrer d'Avall és d'un caràcter més discret i reservat, l'entrada pels jardins mostra tota l'opulència i el poder econòmic dels Centra: des de la magnífica reixa forjada de l'entrada fins al passeig dels til·lers que ens condueix fins l'estany i a la gran escalinata d'accés a la planta noble de la casa on trobem l'emblemàtica peça del menjador amb els esplèndids vitralls.

Pel que fa la ceràmica, si bé en l'originària de 1913-1916 hi participà la fàbrica La Gabarra que Masó havia creat amb Joan B. Coromina de la Bisbal, en l'actuació del 2008-2009 hi participà la casa Marcó de Quart. El cost de la ceràmica originària elaborada per La Gabarra va pujar a 2.371,63 pessetes del moment (=14,25 €). Cal però tenir en compte que un jornal de terrissaire de 1913 era de 2,5 pessetes (=0,015 €).

La ceràmica hi és utilitzada de forma profusa. Bàsicament a l'interior es concentra a la planta baixa, amb l'arrambador que cobreix tota l'entrada i l'escala fins el primer pis amb peces de rajola cartabó. L'arrambador del menjador combina la ceràmica del coixí amb la del rosari, mentre que la llar de foc està recobert amb ceràmica del lliuri.

L'altra part important de ceràmica és a l'exterior: cobriment de les xemeneies (escates i escates decorades); dentells de les finestres (rajola trencaigües); canalons (rajola suport canaló); per la gran obertura del menjador (rajola de les estries i fris dels anells) o simplement com a element decoratiu (meló Cendra; bola decorativa verda; rajola del mugró o mamelló; rajola de les garlandes).

Font ornamental.

Fotografia: Emili Rams

Recuperació i nous usos per la Casa Cendra

El 2008 s'inicià la primera fase de la recuperació de la Casa Cendra per destinar-la a Casa de la Vila, amb la rehabilitació de la teulada, ja que presentava uns grans esbornacs per on entrava l'aigua de pluja i amenaçava el futur de l'edifici. Els treballs s'executaren sota la direcció de l'arquitecte municipal Joaquim Ginesta i Rey per part de l'empresa Josep Aumatell.

Els treballs tingueren una durada de tres mesos i consistiren en la substitució del cairats que s'havien podrit per d'altres de nous, la impermeabilització del teulat i la substitució de les teules vidriades del carener que s'havien deteriorat amb el pas dels anys, així com la recuperació del peu de la bola de coronament de la lluernia de l'escala principal de la casa. L'actuació també comportà la reconstrucció d'una part de les xemeneies que presentaven un estat molt deteriorat amb la substitució d'algunes de les escates que s'havien trencat i la col·locació a la base de la xemeneia d'unes peces de plom, sistema emprat en la construcció original.

Els treballs ceràmics de substituir les peces trencades del teulat anaren a càrrec de la centenària Casa Marcó de Quart, al capdavant de la qual hi ha en Jaume Marcó i Cambó, hereu d'una de les nissagues de terrissers més antiga dels Països Catalans. Des de l'obrador d'aquesta centenària casa i utilitzant en la seva elaboració motllos de guix, originaris de l'època, sorgiren les noves peces que substituïren les més deteriorades escates de les xemeneies i les teules del carener que s'havien trencat pel transcurs del temps.

Els cairats substituïts sortiren de la serradora local dels Rissec. Elaborats artesanalment amb fusta de castanyer, talment com ho foren els originaris. Per tal de mantenir les canaleres tradicionals, s'optà pel seu manteniment i la col·locació d'un caneló interior per tal de garantir el desaigua del teulat, i alhora mantenir l'estructura originària d'evacuació d'aigües pluvials.

Posteriorment s'endegà la restauració de la resta de les dependències la qual consistí en el seu sanejament, substitució de la instal·lació elèctrica, condicionament i restauració de tota la fusteria externa i interna que fou executada també per l'artista-restaurador local Narcís Soler i Pujol que en recuperà tota la ferramentà originària dissenyada per Masó.

El dia 20 de maig de 2010 tenia lloc el trasllat de l'antic Ajuntament a la plaça de la Vila, a la Casa Cendra, amb aquest trasllat es culminava un segle d'Ajuntament a les dependències de la Plaça de la Vila, per obrir una nova etapa amb la Casa de la Vila instal·lada a Can Cendra, a la qual se li donava un nou ús diferent al residencial al que originàriament estava destinat. El dimarts dia 25 de maig de 2010 onejava per primera vegada la senyera i l'escut d'Anglès al balcó de la façana principal del carrer d'Avall.

Bibliografia

- Ajuntament d'Anglès: *Un segle a l'Ajuntament d'Anglès*. Anglès: Ajuntament d'Anglès, 2003.
- BLANCO MARTÍNEZ, Vicky, Ester RUBIROLA TABERNER. *Vides, 1900-1927*. Bescanó: Ajuntament de Bescanó, 2007.
- CASADEMONT COMAS, Emili. *L'home dels Cent Homes*. Girona: Ajuntament d'Anglès i Ajuntament de Bescanó, 1996.
- Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. *Any Masó. Radiografia de l'obra de Rafael Masó / Casa Cendra, Anglès / 1913-1915 / 008*. Girona, 2007.

- Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. *Arquitectura i Ceràmica. Catàleg exposició*. Girona, 1991.
- DALMAU MARTÍNEZ, Susanna. *La ceràmica de la Bisbal aplicada a l'arquitectura de Rafael Masó*. Girona: Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics, 2003.
- DDAA. *Frederic Marcó i els artistes del Noucentisme*. Girona: Ajuntament de Girona, 1993 (catàleg d'exposició).
- FONTBERNAT I VERDAGUER, Josep. *El Glossari d'en Fontbernat*. Anglès: Ajuntament d'Anglès / Andorra: Editorial Andorra, 2010.
- GINESTA REY, Joaquim. *Edifici de Can Cendra i Masoveria*. Anglès, 2009.
- PB. Oficina Tècnica. enginyeria/arquitectura/urbanisme. *Edifici de Can Cendra i Masoveria*. Anglès, 2008.
- RAMS RIERA, Emili. *De la pagesia a la industrialització*, I. Anglès: Ajuntament d'Anglès, 1998.
- RAMS RIERA, Emili. *De la pagesia a la industrialització*, II. Anglès: Ajuntament d'Anglès, 1999.
- SORONELLAS, Montserrat, i Andreu OLLÉ. *Obra d'Oller*. La Selva del Camp: El Castell., 2011.
- TARRÚS GALTER, Joan. *Rafael Masó i Valentí. Catàleg de dibuixos*. Girona. Ajuntament de Girona. Servei Municipal de Publicacions, 1981.
- TARRÚS, Joan, i Narcís COMADIRA. *Rafael Masó. Arquitecte Noucentista*. Girona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya / Ajuntament de Girona / Lunwerg Editores, 1996.
- TARRÚS, Joan, i Narcís COMADIRA, Narcís. *Rafael Masó. Arquitecte Noucentista*. Girona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya / Brau Edicions, 2007.

Fons documentals

- Ajuntament d'Anglès. *Llibre d'Actes del Ple de l'Ajuntament*. Diari de sessions dels anys 1908 a 1931.
- Quadern de notes*, de Frederic Marcó. Inèdit. Fons Família Marcó-Alsina.

